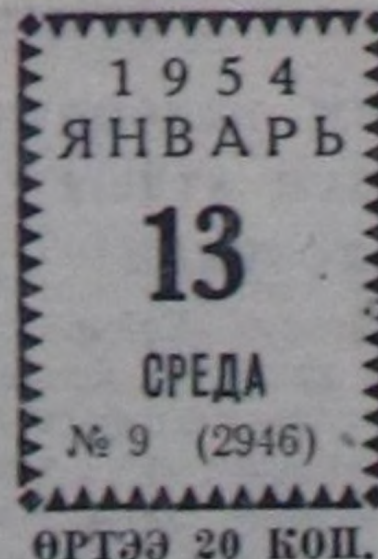


ШЫН



ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулдалар чорудар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Чарлыы (1 арын).
Эвилелдин Советинге болгаш Националлар Советинге сонгулдалар талазы-биле сонгулда округтары (1 арын).
БИСТИН ОБЛАСТА (1 арын).
ПАРТИЈИ АМЫДЫРАЛ: С. Тушков. — Партийжи политиктиг

ажылдын денелин бедилер; А. Тамбы-Сурюн.— Партийжи пропаганда-ны күштедирер (2 арын).
В. Козлов.— Совет Белоруссия — чектелчек социалисттик республика (2—3 арынар).
Районнар солуннарындан (2 арын).
К. Бадь-Чыргал. — Башкынын чединшикинери (3 арын).
С. Маады.— Чылгы малдың чаа

урелел фермазын тургузар дээш (3 арын).
М. Каваа-Сарыг.— Артель Уставын үрөп турар (3 арын).
Кыдат Улус Республиканың улустарынын найыралдыг өг-бүдесинде (4 арын).
В. Шишаков.— Бойдушта солун болушкун (4 арын).
АКШ-тын конгрессинге президент Эйзенгауэрниң чоруткан бизни (4 арын).

Совет Эвилелиниң Коммунисттик партиязының Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар депутаттарының область Советиниң органы

ОБЛАСТЫҢ VI КОМСОМОЛ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Областың алдыгы комсомол конференциязы бо хүн бодунуң ажылын эгелээр. Комсомолдуң область конференциязы—областың комсомол организациязының амыдыралында чугула болгаш улуг болушкуну.

Конференция бола. «ССРЭ-ниң көдээ ажил-агыйын улам ыңай хөгжүдөр хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалын амыдыралга чедишикинниң боттандылар дээш бүгү совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүшкүнүнүн үезинде эртип турар. Улустун материалдыг чаагай амыдыралының соксаал чок көдүрүшкүнүн хандырыгыч улуганган чугула шиптирлерия партиа болгаш чазак сентябрь Пленумунун соонда база үндүргөн. Партияны болгаш чазактың директиваларын, бешки беш чыл планын күүседиринге комсомолчуларнык болгаш аныктарнын күжүн мобилизаастар талазы-биле комсомол организациязы каячар ажылдап келгениниң түнелин областың комсомол конференциязы үндүрер. Тываның аныктарының коммунисттик кижизидилгенин деңнелин практиктиг ажилдарга холбаштыр анализтеп көөр.

Областың комсомол организациязы өтчөгүтү үениң дүргүзүндө, организациа-политик талазы-биле улам быжыгып, бодунуң ажылында көсү чединшиктерин болган. Комсомол организациязы партиа организациязыларының дайыны дузалачылары болуп турарлар. Областа 14800 ажыг комсомолчулары 576 комсомол эге организациязылары бар. Комсомолчуларның арасында ажыл-агый, культура тургузушкунунун муракчылары хей.

Сапог даярар мастерскаяда Павел Воронинковка баштаган комсомолчу-аныктарның бригаданың кежигүнери хүн бүрү ажыл нормаларын 180—250 хуу күүседип турарлар. Кызылдың АТК-ында комсомолчулар Мартыненко, Дерезлазов олар 1954 чылдың июнун үлүңге чедир ажылдааннар. Эркин районуң «Сталиның орук» колхозтуң хойжузу Даткыр, Барыин-Хемчик районнуң «Большевик» колхозтуң чылгычы Сурюн, Таңды районнуң «Революцияның чалбыжы» колхозтуң саянчы Татьяна Шевцова олар областың көдээ ажил-агыйнын муракчыларының санында калыктып турар. Шах индиг муракчы аныктарны хейү-биле адап болур.

Көдээ ажил-агыйны моон сонгаар хөгжүдериңиң чугула сорулдарынын комсомолчулар болгаш аныктар ханызы-биле билгенер: 34 анык тускай эртемирлер колхозтарга доктаамал ажилдары-биле чорутканнар, 54 анык механизаторлар МТС-терге катап ажылдап кирген. Партияны болгаш чазактың кийгырулдарын күүседириниң бирги одуруунга туржур дугайында боттарының патриотчу билдиришкунин олар херек кырында эки ажил-биле бадтыкап эгелээр. Мал ажилының фермаларыңче 321 оолдар болгаш кыстар немей чорутунган.

Ыңалча-даа, областың комсомол организациязының ажилында улуг четпестер бар. Районнарынык болгаш хоорайнык чокта чаа болуп эркин-диз комсомол конференцияларында ол дугайында чидг болгаш чөгүтү шүгүмчүлдер болулаан. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалы үнген соонда ВЛКСМ обкомунуң, райкомнарынын, хооромунуң болгаш эге организациязының

нык ажил-чорудулгазында көсү чаартылгалар болбаан. Көдээ ажил-агый хөгжүлдесиниң практиктиг хемчеглеринге комсомол организациязынык киржилгежи дыка кош-как.

ВЛКСМ обкому, оң бюрузу чүгле нити күзедер чугаалажырынга, планнар чогадырынга кызганаарлатымшыаан. Комсомол обкомунуң көдээ аныктар ортузунга ажил чорудар килдири эрегей удуртулганы байдандан ам-даа адырылаан.

ВЛКСМ обкомунуң бюрузу, пропаганда болгаш агитация килдири комсомолчуларнык болгаш аныктарнык политиктиг өөредилгезин, лекция пропаганданын, культурамассалык болгаш агитация массалык ажилдарын дендин эрегей удуртуп турарын Бай-Тайга, Барыин-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарынын комсомол конференцияларынын делегаттары шүгүмчүлээр. Чер-черде байдалды эки билдире-биле удуртуун, ыңалгы көдээ аныктарны коммунисттик кижизидилгезине оңа кичээниң салырын, көдээ комсомол организациязының ажилына практиктиг дузалачыларны көргүзерин күштедирерин ВЛКСМ обкомунуң, оң бугу килдестерден, комсомолдуң райкомнарындан комсомолчулар негээр.

ВЛКСМ обкомунуң бюрузу, комсомол организациязы килдири кадрларын шиптир, өөредип ажилды четпес чоруткан. Комсомолчу, кадрларын политиктиг болгаш ажилдыгы шынанын өөренип көрөйни келген фактылар бар. Райкомнарының болгаш хооромунун секретары үргүлчү солуп турар. Сөөлгү болулаан конференцияларга Өвүр, Каа-Хем, Улуг-Хем ВЛКСМ райкомнарының секретары багай ажилдааннар дээш катап сонгуппааннар. Областа комсомол эге организациязыларга болгаш бөлүктөргө боттуп болгаш дириг удуртулганы инитизи-биле дыка четпес хандыртынып келте.

Районнарынк болгаш хоорайнык комсомол конференциязы болулааннан бээр бугун чаркы ай эркен. Ыңалча-даа ВЛКСМ обкому, оң килдестери комсомолчуларнын шүгүмчүлеччи саналарындан чогуур түнелди үндүрбөн. Комсомол организациязының ажилында илерез четпестерин ууттар дугайында боттуп ажилдар чорутунмаан.

Областың комсомол организациязының дээди органы—комсомолдуң область конференциязы болур. ВЛКСМ обкому областың ажил-агый, культура тургузушкунунуң бүгү-ле адырларында комсомол организациязының ажилынын байданын конференцияга тодаргай илеткээр, четпестерин үндезин чыда дааннарынын илередер, моон сонгааргы практиктик сорулдарын ол илеткелге айтыр журурут. Конференция болза, шүгүмчүлелге болгаш бот-шүгүмчүлелге үндезилээр, ВЛКСМ обкомунуң ажилынын түнелин үндүрер, четпестерин илерелди, ажилды улам экижериниң оруктары айтыр.

1954 чылдың февраль 19-та ВЛКСМ-ниң XII съездин болду. Тываның комсомолчулары болгаш аныктары чаа күш-биле ажилдаарына беленер. Оларнык Коммунисттик партияга болгаш Совет чазакка кызыгаар чок бердингенин чижезин областың комсомол конференциязы катап көргүзөр.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулдалар чорудар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң ЧАРЛЫ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң үшкү чыылдырылганын бүрүн эргези 1954 чылдың март 12-де доостуру-биле холбаштыр, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң бүрүн эргези доозулган хүнүнден эгелээш ийи айда ажыг эвес хуусаада ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму чаа сонгулдаларын чорудары доктадыр деп ССРЭ-ниң Конституциязының 54 дугаар чүүлүгө үндезилээр, база ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулдаларнын хүнүн сонгулдаларнын хуусаазы-

га чедир ийи айда орай эвесте чарлаарын болгаш сонгулдаларын ажил хүнү эвесте чорударын көрүп турар «ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулдалар дугайында Дүрүмү» 72 дугаар чүүлүн өзүгаар Совет Социалисттик Республикаларнын Эвилелиниң Дээди Советиниң Президиумунуң доктадыры бола:

ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулдаларын 1954 чылдың март 14-те, воскресенде чорудар.

Москва, Кремль. 1954 чылдың январь 11.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Дагказы К. ВОРОШИЛОВ. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Н. ПЕГОВ.

Эвилелдин Советинге болгаш националлар Советинге сонгулдалар талазы-биле сонгулда округтары

ССРЭ-ниң Конституциязының 34 дугаар чүүлүгө болгаш «ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулдалар дугайында Дүрүмү» 24 база 26 дугаар чүүлдеринге үндезилээр, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1954 ч. январь 11-де Чарлы-биле ССРЭ-ниң девискээринде Эвилелдин Советинге сонгулдалар талазы-биле 700 сонгулда округтары тургустунган.

Тыва автономнуң областа моон адаанда сонгулда округтары тургустунган:

ТЫВА АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫ

322. Кызылдың сонгулда округу (төвү—Кызыл хоорай).
Тыва автономнуң областы.

ССРЭ-ниң Конституциязының 35 дугаар чүүлүгө болгаш «ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулдалар дугайында Дүрүмү» 25 база 26 дугаар чүүлдеринге үндезилээр, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1954 ч. январь 11-де Чарлы-биле ССРЭ-ниң девискээринде Националлар Советинге сонгулдалар талазы-биле 631 сонгулда округтары тургустунган.

- РСФСР-де моон адаанда сонгулда округтары тургустунган:
1. Москваның хоорай сонгулда округу (төвү—Москва хоорай).
Москва хоорайның районнары.
 2. Москваның көдээ сонгулда округу (төвү—Москва хоорай).
Москва областы.
 3. Ленинградтын хоорай сонгулда округу (төвү—Ленинград хоорай).
Ленинград хоорайның районнары болгаш Колпино, Кронштадт, Петродворец, Пушкин, Сестрорецк болгаш Павловск хоорайлар.
 4. Ленинградтын көдээ сонгулда округу (төвү—Ленинград хоорай).
Ленинград, Великие Луки, Новгород, Псков, Мурманск болгаш Калининград областар.
 5. Тула-Рязань сонгулда округу (төвү—Тула хоорай).
Тула болгаш Рязань областар.
 6. Иваново сонгулда округу (төвү—Иваново хоорай).

- Иваново, Владимир болгаш Кострома областар.
7. Калинин сонгулда округу (төвү—Калинин хоорай).
Калинин болгаш Ярославль областар.
8. Смоленск сонгулда округу (төвү—Смоленск).
Смоленск, Калуга болгаш Брянск областар.
9. Курск сонгулда округу (төвү—Курск хоорай).
Курск, Орёл болгаш Белгород областар.
10. Воронеж сонгулда округу (төвү—Воронеж хоорай).
Воронеж, Тамбов болгаш Липецк областар.
11. Ростов сонгулда округу (төвү—Донда Ростов хоорай).
Донда Ростов хоорай база Ростов Астрахань болгаш Каменск областар.
12. Краснодар сонгулда округу (төвү—Краснодар хоорай).
Севастополь, Сочи хоорайлар, Краснодар край болгаш Крым областар.

13. Ставрополь сонгулда округу (төвү—Ставрополь хоорай).
Ставрополь край, Грозный область база Дагестан, Кабардин болгаш Сунгү-Осетин АССР-лер.
14. Сталинград сонгулда округу (төвү—Сталинград хоорай).
Сталинград, Саратов хоорайлар база Сталинград, Саратов болгаш Балашов областар.
15. Горький сонгулда округу (төвү—Горький хоорай).
Горький хоорай, Горький болгаш Арзамас областар база Чуваш АССР.

16. Соңгу талакы сонгулда округу (төвү—Вологда хоорай).
Архангельск, Вологда, Киров областар болгаш Коми АССР.
17. Свердловск сонгулда округу (төвү—Свердловск хоорай).
Свердловск, Молотов хоорайлар база Свердловск болгаш Молотов областар.
18. Казань сонгулда округу (төвү—Казань хоорай).
Татар, Марий болгаш Мордов АССР-лер.
19. Уфа сонгулда округу (төвү—Уфа хоорай).

- Башкир болгаш Удмур АССР-лер.
20. Куйбышев сонгулда округу (төвү—Куйбышев хоорай).
Куйбышев хоорай база Куйбышев Пенза болгаш Ульяновск областар.
21. Челябинск сонгулда округу (төвү—Челябинск хоорай).
Челябинск хоорай база Челябинск болгаш Чкалов областар.
22. Омск сонгулда округу (төвү—Омск хоорай).
Омск хоорай база Омск, Тюмень болгаш Курган областар.
23. Новосибирск сонгулда округу (төвү—Новосибирск хоорай).
Новосибирск хоорай, Новосибирск, Кемерово областар болгаш Алтай край.

24. Иркутск сонгулда округу (төвү—Иркутск хоорай).
Красноярск хоорай, Иркутск, Чита областар, Красноярск край, Бурят-Моол АССР, Якут АССР болгаш Тыва Автономнуң областы.
25. Ыраккы Чөөн-чүктүн сонгулда округу (төвү—Хабаровск хоорай).
Хабаровск, Приморье крайлар, Амур, Магадан болгаш Сахалин областар.

Тыва автономнуң областа моон адаанда сонгулда округтары тургустунган:

ТЫВА АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫ

602. Кызылдың хоорай сонгулда округу (төвү—Кызыл хоорай).
Кызыл хоорай болгаш районнар: Кызыл болгаш Би-Хем.

603. Кызылдың чөөн сонгулда округу (төвү—Кызыл хоорай).
Районнар: Тожу, Каа-Хем, Эрзин, Таңды болгаш Тес-Хем.

604. Шагаан-Арыг сонгулда округу (төвү—Шагаан-Арыг хоорай).
Районнар: Чаа-Хөл болгаш Улуг-Хем.

605. Чадаана сонгулда округу (төвү—Чадаана хоорай).
Районнар: Сүт-Хөл, Өвүр болгаш Чөөн-Хемчик.

606. Кызыл-Мажалык сонгулда округу (төвү—Кызыл-Мажалык суур).
Районнар: Бай-Тайга болгаш Барыин-Хемчик.

БИСТИН ОБЛАСТА

Кызылдың аш-чем комбинадында

Кызылдың аш-чем комбинадының коллективти эрткен чылын эки түнелди көргүскенер. Чыл планын хуусаа бетинде дооскаш, каш чүс муң рублдин пландан ажыр чылазын бергенер. Ам коллективтин чамдык чехтери бо чылдың март айның планын күүседип турар.

Комбинаттын ажилчылары чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээр бедиткен хүлээлгелер-биле ажылдап турарлар. Социалисттик чарыштын бирги черин эш Скрипачевога удурткан кондитер цехи ээлеп, хүн бүрү планын ажыр күүседип турар. Ол ышкаш хлеб быжыкчылары белик көргүзүлгелри болуп турарлар. Олар чүгле сан талазы-биле планын күүседип турар эвес, ассортимент болгаш шынар талазы-биле база күш-ажылдың бүдүрүчүлүүнүн талазы-биле белик көргүзүлгелри.

Чолаачыларның алган хүлээлгелери

«Тыва алдын» трестиниң автотранспорт конторазының ажилчи, албан-хаакчытары болгаш инженер-техниктиг ажилдакчылары бүдүрүлгө планын долду болгаш ажыр күүседип дээш социалисттик чарышты улам калбартып турар.

Коллектив бүдүрүлгениң январь планын 28-те эки шынарлыг күүседип деп хүлээлге алганар. Тус-тус чолаачылар база-ла планын ажыр күүседирин хүлээнип турарлар.

Эрткен чылын олар 500 тонна ажыр янзы-бүрү чүкчү пландан ажыр сөөртүп, бот-үнеи 15 хуу чингеткен.

Тудуг ажылы калбарып турар

Каа-Хем районда «Ленини орук» көдээ ажил-агый артелиниң тудуг бригадазы эрткен чылдың октябрдан бээр бүдүрүлгениң болгаш чуртталганын элээн тудугларын доозуп, ажылгалаа кириген.

110 хой кирер 2 кажааны Чинге-Хемде тудуп кылган. 300 хой, 80 инек кирер ийи кажааны база малчынар чурттаар 3 бажыны Шай-Хемде тудуп дооскан.

Эш Тарахановтун тудуг бригаданың кежигүнери 1954 чылда көрдүнгөн тудуг планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалисттик чарыш-биле ажылдап турарлар.

Аът транспортуңа ийи бригада

Таңды районнуң Балгазында «Революцияның чалбыжы» көдээ ажил-агый артели кишки аът транспортуңуң талазы-биле эрткен чылын багай эвес көргүзүлгелри болган. Бо чылын Каа-Хем районнуң Чыргалактың суурже база Эми бүдүрүлгезе бараан сөөртүрүңге 32 аъттарын ийи бригаданы организаастаан.

Артелиниң эш Машкырыга баштаган 16 аъттарлыг бригадазы чокта чаа Сарыг-Септен чүкчү алгаш Эмиже углапкан. Дараазынын ийиги бригадазы үеринге база беле.

Областың колхозтарында үрэвин уруушкуну (Январь 10-да)

Районнар аттары	Үрөп үрөвүн (хуу-биле)
1. Би-Хем	108,8
2. Барыин-Хемчик	107,8
3. Бай-Тайга	103,9
4. Сүт-Хөл	99,1
5. Кызыл	95,4
6. Каа-Хем	93,9
7. Эрзин	91,7
8. Чөөн-Хемчик	91,5
9. Таңды	88,1
10. Чаа-Хөл	84,8
11. Тес-Хем	84,3
12. Улуг-Хем	81,2
13. Өвүр	61,1
14. Тожу	15,4

Кремльге ёлканың байырлалы

Школарын каникулу доозулган. Бо чылын каникул Кремльдин Улуг Ордунда ёлканың кайгамчыктыг байырлалы кылдыр демделетинген. Маана январь 10-да болган улуг концерттин соонда Соок-Ирей уругларның школага өөредилгезин эки эгелээрин болгаш Төрзүн чуртту кончү эки демдектер-биле өөртүрүп оларга чагаан.

Дыка хей школачылар боттарынын өөрүшкүлүг демделгелдерин чүве бижири дептерге бизжээр.

—Бистер, долу аас-кежи-биле болгаш партияга база чазакка ханы өөрүп четиринишиң-биле чандымыс—деп Москваның №89 школазынын пионерлери бизжээр.

Москваның бөлүк школачы уругларының бизжээни болза: «Бо өөрүшкүлүг болгаш утундурбас байырлал дээш кончүг эки өөредилге-

биле харылаарывысты хүлээр-дивис.

Кремльге болган чаа чылдың ёлказы болза, өзүп олурар салгакчыларнын дугайында Коммунисттик партиянык болгаш Совет чазактың саганы салышынының көсү илерээшкини болган.

Кремльдин бүгү хей-хей чүс чылдардагы төөгүзүңге бо хүннерде ышкаш каян-даа ыңдыг аас-кежиктиг хей уруглар чыгып көрбөөн. 10 кондукту дүргүзүндө Кремльдин Улуг Ордунда чаа чылдың ёлказынын байырлалына 50 муң хире уруглар келгенер. Найсылалдын школачыларында аңгыда маңа Москва чоогундан, Украинадан, Ленинградтан, Калининден, Ярославльдан болгаш өске-даа областтардан уруглар келгенер. Маңа чораннарынын арасында даштыкы чурттарнык—Кыдаттык, Корей Улус-Демократтыг Рес-

публиканың, Чехословакиянык, Англиянык, Италиянык, Франциянык аалчылары база бар болган.

Школар каникулунун үезинде Георгиевский залында чаа чылдың ёлказының оттары хүнде ийи катап чырып турган. Найсылалдын эки эки театрларынын 600 ажыр артисттери болгаш музыкантылары хүнүңү-не уругларга оюн көргүзүп турган. Уруглар Кремльге чаа чылдың белектерин алгылааннар.

Уругларнын хей нуруузу Кремльге ада-илери-биле кады кээп турганнар. Улуг улустар ол ышкаш Кремльдиң төөгүлүг тураскаалдарын көрүп, Успенскийниң болгаш Благовещенскийниң дуганнарына, Кремльдин Улуг Ордунун залдарына чораннар. Чүгө чексек палатынага безин 80 муң хире кижи чоран.

(СЭТА).

Мингечаурнуң ГЭС-иниң бирги ээлчээ ажылгалада кирген

МИНГЕЧАУР. Мингечаурнуң гидроэлектростанциязынын баштайгы ээлчезин ажылгалага байырлалдык-биле кирип турда, Кура хеминиң эринде Боз-Дагнын ужунга январьның 10-да муң-муд кижилер чыла-ган.

Тудугжуларнын улуг тивилгезиниң дугайында ГЭС-тиң бажынынын баярыга митинг болган. Мингечаур ГЭС-тиң бирги ээлчезиниң тудушкунунуң доозулганынын дугайында тудугнуң начальниги эш Ислам-Задө меделел кылган.

Азербайджанын Коммунисттик партиязынын Төп Комитетиниң, Азербайджан ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң мурнундан тудугжуларның коллективинге Азербайджан ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы эш Кулиев байыр чедирген.

Тудугнуң кижикчилери Салма-

нов, Гошманов болгаш оон-даа өскө-лөр боттарының чугааларына улустарын Мингечаур гидробелдирниң тудушкунуна тодаргай-биле көзүлгөн найыралынын күчүлүг күжүн айтып турганнар.

Инженер Мугарлинская, мастер Морозов, чолаачы Багрян болгаш өскө-лөр-даа боттарынын чугааларына тудугжуларнын ортузунда улуг күш-ажылчы көдүрүшкүнүң дугайы, чаа социалистик хүлээлгелерин дугайы чугаалааннар.

Митинг доозулган. Мингечаур ГЭС-тиң баштайгы ийи турбогенераторларын ажилгалаа киирениниң байырлалдык минутазы келген. Азербайджанын Коммунисттик партиязынын Төп Комитетиниң бирги секретары эш Якубов кызыл лентаны одура кезипкен. Электроэнергияны ажилдадып турар күчүлүг хоолайлар шимчээшкине кирген.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Партийжи политиктиг ажилдың деңгелин бедидер

«Элегес» совхозтуң партия организациязынын составында 23 коммунистер санатын турар. Олар шу түзү совхоз бодуругезинин кол участоктарында быжыгытынган. Партия организациязы (секретары эш Анучин) ай санында планын ажилдап, партия хуралдарын доктаамай чыгындырып келген. Учас-токтар бүрүзүнде агитаторлар бар. 1953 чылда совхоз ажил-агый талазы-биле элзэн чедийшкннериг болган. Мал өзүлдезинин планы күүсетинген. 1954 чылдын чыскы тарылгазын чедилеке багай эвес чорутунган. Амгы үеде малдын кыштагыламышкыны эки чоруп турар. Көдээ ажил-агыйн машинна-арнын болгаш тракторнун сеп-телгелери элзэн дүрген темпин чоруп турар. Тудуг ажилында көскү чедийшкннер бар: чунар бакын, чуртталганын чангыс аай көөрлүг 6 бакыннары туттунган болгаш сеп-телге мастерскаяны алгыдыр кыл-дыган. Тудугну өске-даа хевирле-ри чорутунган.

Партия организациязы партийжи-политиктиг ажилды амгы турар де-ңгелин бедик байдалга тургускан турган болза, совхозтуң ажил-агый талазы-биле чедийшкннери оон-даа хей болур ийик. Партия организациязы агитация-массалыг ажилдарын дыка кошкандып, оң ажил-агый-жи сорулгалардан хоорук чорудуп турар фактыларга эптежер арга-жок. Чүд дээрге, партия организациязынын агитколлективинин составында 18 агитаторлар санатын турар-даа, а оларнын аразында чү-ле 4—5 кижи чурттагыч чонун аразында беседаларын болгаш номчул-галарын чорудуп турар. Септелге мастерскаясында коммунистер эш-

тер Калинин, Михеев оларны агита-торлар кылдыр быжыглаан. Олар дыкча үр үенин дургузунда ажилла-вай келгенер. ССРЭ-нин көдээ ажил-агыйн улам ынай хөгжүдөр хемчетлер дугайында СЭКП ТК-нын сентябрь Пленумунун доктаалын талазы-биле механизаторлар чангыс-даа беседа дывнаваннар. Оларда социалистиг чарыш организаста-тынмаан. Чамдык механизаторлар-га хүн бүрүнүн ажил оонаал-далары бердимейн баар фактылар бар. Ажиллаан кижилеринин хүнде кылган ажилынын түнелин үндүр-бейн турар. Ындыг байдал-биле сеп-телге мастерскаянын эргелекчиси эш Калинин, парторганизация сек-ретары эш Анучин олар септелгеде мурнакчылар кымнары дээрзин билбестер. Чамдык механизаторлар септелге графиги-биле таныш эвес.

Малчынар ортузунда агитатор коммунист Хвостов база-ла ажилда-вайн турар. Партия организациязы оларнын ортузунга солун чагыдыл-ганын безин организаставаан. Пар-тиянын болгаш чазактын сөөлгү үн-дүрген чаа шитпири-биле малчы-нарын мынчага чедир таныкын а-баан.

Малчынарнын аразында хаван ажаакчызы Сангина, хой кадрчызы Серенко, бызаа ажаакчызы Манга-нак, саянчылар Агалакова, Сара-жаннова болгаш Мангаракова слар ышкаш өске-даа мурнакчылар бар. Ынчалза-даа оларнын ажилынын дуржулгазын өөренип көөрүн бол-гаш непередерин партия организациязы сонуургаваан. «Бедик дүжүт дөш» деп хана солунун редколле-гинынын ажилы партбюрнун кон-тролюдан болгаш удуртулгазынан чайлаан. Хана солун бүдүн чылдын

дургузунда чангыс-даа катап үн-мээн.

Тудуг бригадасында агитатор Божков партийжи даалганы база-ла күүсетпейн турар. Тудуг-ларнын аразында СЭКП ТК-нын сентябрь Пленумунун доктаалын билбес кижилер ам-даа хей.

Бригадаларда болгаш фермалар-да лекция номчулгалары дыка ховар чоруп турар. Совхозка ийн-чангыс келгилзэн лекторлар лекция ном-чуур боордан ангыда, а мында интел-лигенцияны лекция пропагандазын-га кириштирбейн турар.

Коммунистерин политиктиг өөр-дөгезинде байдал экижизвен. Ки-чээлдер үстүп турар, пропагандист эш Хвостовнын буруузу-биле бөл-гүмүнү кичээли үш удаа болбайн болган. Ол бүгү четпестерге моон сонгаар канчап-даа эптежер арга-жок.

Четпестерин үндезин чылдагааны болза, совхозун партия организациязы шитпирилерин күүседези дээрш контрольдү кошкатканында, хүн бүрүнүн организастыг ажилын күштелдирбээнинде. Партия хурал-дарында коммунистерин сонуурган турар айтырылгарын эвээш чугала-жып келген. Шүтүмчүлдеди болгаш бот-шүтүмчүлдеди кошкак неперте-кен. Ол болза, партия организациязынын дайынчы аргалын бедитпейн турар.

Көдээге партийжи-политиктиг ажилдын деңгелин бедидер дугайы-нда СЭКП ТК-нын сентябрь Плену-мунун доктаалын, негелдезин өзү-таар, совхозта партия организациязынын ол талазы-биле ажилын эле тургузары СЭКП Таңды райко-мундан негетинип турар.

С. ТУШКОВ.

Улуг-Хем районун Калинин аттыг колхозунда

Улуг-Хем районун Хайраканда Калинин аттыг колхозун колхозчу-лары 1954 чылда картофель бол-гаш ногаа культураларнын чаагай дүжүдүн чедип алыр дээр чыскы тарылга белектелинде кызымак ажилдап турарлар.

1953 чылда ногаа болгаш кар-тофель культураларын дүжүдүнү талазы-биле колхоз чедимче чок болган. Ынчалза-даа колхозтун баштаар чери 1954 чылда картофель болгаш ногаа культураларнын үрелинин баш удур тыптыннып, эки шынарлыг үрелин-биле четче ханды-ртынган. А колхозчуларнын кол нуруузу хуузунда үрелиннерилг бо-луд, база үрелин чок колхозчулар тыптыннып ап турар.

Колхозтун баштаар чери 1954 чылда картофельдин бедик дүжүдүн чедип алыр дээр, тарылга шөлдери-нде өдөк, хүл болгаш өске-даа удобрение чүүлдери тей, ол тала-зы-биле агрономнарнын сүмезин ап турар. База колхозчу тараачынар-нын көдээ ажил-агый талазы-биле билин бедидер дээрш колхозта агротехниктиг курсту организастаан. Картофель болгаш ногаа культу-раларнын бедик дүжүдүн чедип алы-рынын тускай зенезун организаста-аш, оон удуртуктузунга эш Да-дар-болду томуйлаан.

МЕРГЕЖИЛДИГ ХОЙЖУ

Калинин аттыг колхозтун баштаар чери эш Конгарнын мал ажилына кызымак сонуургалдын көргөш, 325 хойну Эжимге кыштагылап ажаары-биле хулээди берген. Нитиниң мал ажилын хөгжүдери-нин талазы-биле партиянын болгаш ча-зактын салып турар чугула сорул-ганын чедийшкннери боттандырар дээрш мурнакчы малчынарнын үл-гер-дуржулгазын чөп ажылдап, мал-дын кышкы кажааларын иштин кургаллап, олар, суггалын эш Ко-гар план өзүгаар чорудуп турар. Ынчангаш оон ажаап турар мал-нын кышкы байдалы эки. База кышкы байдалга магадылап кылдыр талбай, хүүрктери белекел алган.

АЪТ ТРАНСПОРТУН ОРГАНИЗАСТААН

Транспорт талазы-биле элзэн бер-ге болгаш ирак район болур облас-тын Тожу районче бараан сөөр-түрүнү аът транспортун организаста-ан. Ында колхозтун 21 эң шы-нак аъттарын чаа дерш-херексел-дер-биле чеспелгээш, бир кижиге 3 аът оонажыр кылдыр 7 колхозчу-ларны быжыгалаан.

Аът транспортунун удуртукчузу эш Дамдын-оол райпо-биле 19 муң рубльдин керезин чаргаш, январь 5-те Тожуже чорупкан.

М. БАГАЛДАЙ.

Районнар солуннарындын

Чылгычынын куш-ажылчы илерээшкнни

Калинин аттыг көдээ ажил-агый артелинин чылгычызы И. Балда-нын кызымак куш-ажылы чүгле Бодунун колхозунда эвес, Тес-Хем районун бугу колхозчу малчына-рында, харын обласа безин сураг-лыг апарган. Нитинин малын өс-түрер харысалгалыг болгаш чугула ажилла ол ам 4 чылда улаштыр эки ажилдап келген.

Малчын эш Балда баштайгы чылында 84 чылганы өстүрери-биле хулээп алган, бо аразында төрзи колхозтун 198 кулунарны немей доруктуруп берген. Малчынын чу-гаалап турары болза:

— Чылгыч кижиге шыдамык чо-рук негетинер. Кыштын соогуна, чайын изинген, чач-боранга-даа таваржыр, малдын чайгы, күскү семиртилген, кышкы одары дээрш худүс болгаш дүне-даа ажилдаар апаар. Бо аразында мезч чылгыч-дан чангыс-даа баш каража бол-баан, төрүтүнген кулунарны шушту бар.

Колхозчу Балда 1952 чылда 1732 куш-хүннери ажилдааш, ачаа 4 тонна тараа, 3000 рубль, а куш-хүнүнү немелде төлөвиринге бир богба база алган. Оон ак-сеткилдиг куш-ажылын көргөш, облкуссюм 1953 чылда ону муң рубльдин шан-налынга кириген.

«Бурунгаар».

РАЙОННУН МУРНАКЧЫ КОЛХОЗУНДА

Барын-Хемчик районун колхоз-тарында чуртталганын, бугурулге болгаш культура амыдыралдын чаа-чаа тудулары чыл бүрү улам кал-барып, шынары экижип турар. Чү-гле эрткен 1953 чылда безин колхоз-тарын тудуг бригадалары 4 чаа школаларын, 5 асылерин кылчип дооскан, чуртталганын 106 бакы-нары ажилдап килген. Ол ыш-каш нитинин малына: инекке—16, шээр малга—26 кажаалар немей туттунган.

Районун колхозтарында бо та-лазы-биле «Кызыл тараачын» колхоз (даргазы эш Сендакын) мурнап турар. Эрткен чылдын пла-нын ол колхоз ажыр күүсеткен. Кол-хозчу бызаччылар тудугну чүгле ышк материалдар-биле көрүштүп кылырынга мергежил турар эвес, эгелекчи савады-биле саман бугу-рулгезин организастаан болгаш ол үнелиг материалды тудугта чөп аягыларнын аргазын база шин-гээди алганнар. Колхоз суурунда чуртталганын 10 бакынары, куш фермазы болгаш автомашинага га-раж самаан-биле кылдыган.

Ажилда чедийшкннерин быжы-лавышаан бо чылын оон-даа бедик көргүзүлгелери болурунга колхозчу ишчилер улам бедиктен хулээлгелер өзүгаар ажилдап турар. «Кызыл тараачын» бугурулге планында көрдүнгени 27 чуртталга бакын-нын, 2 складтарын, дөрт автомаши-нага гаражты болгаш малдын өзүл-дезинге холбаштыр 8 чаа кажаалар-нын чогуур өйдүе күүседери бедик тудуг бригадасын хымачалыг белек-тепип турар. Бо чылдын тудуунга 300 кубометр ышк, 550 кубометр даш материалдар белекетинген.

«Чаа амыдырал».

КОЛХОЗ БУДУРУЛГЕЗИНГЕ ХӨРӨӨЖЕННЕРНИН КУЖУ УЛУГ

Чаатыда Киров аттыг көдээ ажил-агый артелинин хөреэженнери төр-езин колхозунун байлакшылдыг бо-лурунга боттарынын куш-ажылыч үлүн улам калбартып турар. Кол-хозта 225 хөреэженнерден хову ажилында 86, мал ажилында 43, ногаала 44, а тудугда 12 кижи бар. Маакай, Сюрючап, Борбак, Тас, Карапай, Уйнук ышкаш мурнакчы хөреэженнери хөйүнү көргүзүп бо-лур.

СЭКП Төп Комителдин сентябрь Пленумунун доктаалын ханы өөрени-мшаан, ону амыдыралга чедийш-кннери боттандырынга колхозчу хөреэженнер ажилдыг бүгү участок-тарында мурнакчы киржип турар.

«Кызыл туу».

ИЛЬИКАНЫН КӨДЭЭ СОВЕДИНДЕ

Коммунист-партиянын болгаш Совет чазактын чонунуң материал, культурлуг чаагай амыдыралын улам чекетелдиринче угландыр ап чорудуп турар чугула хемчел-ерин боттандыры дээрш Каа-Хем районун Ильинка көдээ Соведи (даргазы эш Берестов) организас-массалыг ажилын элзэн экижиктен. Депутаттарын сонгукчулар мурну-га өтчүдүн үргүлчү кылып, докта-амал комиссияларнын ажилын план-ын чорудуп турар.

Көдээ Совет бодунун удуртул-ганында «Большевик» болгаш «Тил-делге» колхозтарын ажилынче кол кичээнгени угландырып турар. Со-веттик сессияларынга фермаларын, бригадаларын ажилынын дугайы-нда илеткелдерин үргүлчү дичнап, үндүрген шитпиринин күүселдизи дээрш хыналданы организастап ту-рар. Моон түнелинде колхозтар мал өстүрери-нин 1953 чылда планын ажыр күүсеткен, чайгы кур чер ан-дарылгазынын планын 105 хуу, күс-кү ангыты—100 хуу күүсеткен.

«Колхозчу».

Партийжи пропаганданы күшпелдирер

Чөөн-Хемчик районун Шемиде «Большевик» колхозта партия эге организациязы СЭКП ТК-нын сентябрь Пленумунун доктаалын бот-тандырар талазы-биле политик-ки-жизидилгелиг ажилды элзэн кал-барктан.

Колхозчу тараачынарнын хурал-дарына илеткелдерин болгаш лек-цияларын 18 катап, тус-тус участок-тарыга солун номчулгазын 59 чаас-ла, а беседа ажилдары үргүлчү чоруп турар.

СЭКП райкомунун болгаш райкүүс-комунун удуртукчу ажилдакчылары колхозта партия эге организациязынын ажилына практиктиг удуртулга кылдыр сентябрь Пленумунун доктаалынан мал ажилынын про-дуктуларын болгаш тараа культу-раларын дүжүттүүн бедидер чорук-ту чедип алырынын дугайында база

колхозчуларнын материалдыг амы-дыралын улам-на экижиде талазы-биле айтырылгар дугайында колхоз-чуларга илеткелдерин кылып берип турар.

Ол ажилдарын түнелинде кол-хоз ажилында элзэн чедийшкннер бар болуп турар. Ылангыч колхоз-тун 3200 ажыр бола болгаш шээр малы өлтүг, суглуг ыжык черлерге чогуур өйдүе кыштагалган, ам мал-дын кышкы байдалы эки. Колхозтун хову бригадасы 1954 чылдын тарыл-газынга 56 тонна кызылтастык бол-гаш 30 тонна хире өске-даа культу-раларнын үрелиннерин баштайгы аргылашыкчыны дооскан, кол аргы-лашыкчыныча шагда-ла кирген.

Ынчалза-даа, колхозта партия ор-ганизациязы чыскы тарылгага белек-кеди күшпелдирер, тудугларын шынары экижидер талазы-биле

ажылды кошкак удурткан.

Оон чылдагаанындан тарылга шөлдери-нде өдөк болгаш хүл төгер ажилдар, андазын, ийир болгаш дериг-херекселдер септези ам-даа эгелевезен. Чуртталга бакыннары-нын тудугларындын планы күүсет-кен-даа болза, шынары багай. Элзэн хей бакыннарын кышкы, амба-ры, пекказы болгаш өске-даа чүүл-дери мынчага чедир кылдырмаан. Тудуг бригадасынын ышк дилки-лери манавал дилерин саадаткан учурунда, чамдык тудугларын ма-териалы чок болуп, тудуг ажилдары хождоуп турар.

Бо чорукту дарый узуткап, чыскы тарылга белектелин шынарлыг доо-зар дээрш партийжи удуртулганы күшпелдирери чугула.

А. ТАМБЫ-СЮРЮН.

ССРЭ-НИН УЛУСТАРЫНЫН АКЫ-ДУНМА ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

Совет Белоруссия — чечектелчек социалистиг республика

Совет Эвилелинин улустары Ком-нистик партиянын болгаш Совет чазактын удуртулгазы-биле делегей-де бирги социалистиг нитилелди тудуп тургускан болгаш ам комму-низмче бугурелди чоруп ооралар. Ол бүгү делегей-төгүлдүг тивилел-гер болза, совет нитилел болгаш күрүнэ тургузуунуң, бистин чуртувустуң улустарынын акы-дунма буулдас найралынын улуг амы-дыралчы күжүнүң херечизи, бистин партиянын болгаш чазавастың чорудуп турары ленинчи-сталинчи национал политиканың тивилел-гезин илерээшкнни болур.

ССРЭ-нин улустарынын найра-лы—совет нитилелдин кол шиме-дикчи күштеринин бирезин. Ол най-рал хей националдыг социалистиг күрүнениң тендиз дивес күчү-шыл-дын, коммунизмниң чедийшкннин тургузуушкунуң хандарып турар.

«... ССРЭ-нин улустарынын аразында найраал—улуг болгаш чугу-ла чаалап алышкын. Бо найраал-ла туруп турда, бистин чуртувустуң улустары хостуг болгаш тивилел-гез болур. Бо найраал-ла бар болуп база чечектелип турда, биске кым-даа, иштиги-даа, дашткы-даа дай-чынар коргунуч эвес»—деп И. В. Сталин чугалаан.

Совет улустарын найралынын амыдыралчы тургузукчу күжүнүң ча-йынаачаг бугурелдин 1954 чылдын январь 1-де бодунун үндөзлетинин тургустунган хүндүнүң бер 35 чыл-дын байырлап эрттирген Белорус ССР-нин чижээне көстүр.

Коммунист партиянын болгаш Совет чазактын могаг чок сагыш салышыкчынын ачызында, Совет Эвилелинин улустарынын хамыктын

В. КОЗЛОВ, Белорус ССР-нин Дээди Совединиң Президиумунун Даргазы.

мурнунда улуг орус улустун акы-дунма дузаламчызынын ачызында, белорус улус бир-ле дугаар бодуну күрүнө болур чоруун алган, а Белоруссия хаанын Россиянын хо-жудангай чери турганындан мурна-кчы социалистиг культуралыг, чечек-телип турар индустриялыг колхозчу республика болуп хуулган. Белорус ССР бүгү делегей ареназынче үн-ген, бүгү делегейге быжыг болгаш үргүлчүлдеги тайбың дээрш дема-селчилерин мурнакчы одуртулгары-нда турар.

Ада-чуртуң Улуг дайынын аар-берге чылдарында Белоруссия, чам-дык совет республикалар ышкаш, гитлерий эжелекчилерин кичизиниң алдынга кирген турган. Бело-рус улус өске совет улус ышкаш, боду, бодунуң күштери-биле фашист-тер дараалды бодундан ап октапар аргалыг турган бе? Чүглө бистин чуртувустун бүгү улустары Совет Эвилели кылдыр катышканынын ачызында, совет улустарнын акы-дунма кадры найраалдамылганынын ачызында дайын долузу-биле чы-ча шаптырган.

Белоруссиянын хоорайлары бол-гаш суурлары, заводтары болгаш фабрикалары, колхозтары, совхозта-ры, МТС-тери өртенип-бузулган чы-каннар. Республиканың национал байланын чартыккан хей кезин чок кылдырткан болгаш үптетирген тур-ган. Капитализмин байддаларында

ындыг араатаным үрегдээшкннер-ни чок кылырынга хей-хей он чыл-дар негетинер ийик. Социализмин чуртунда байдал мырндай өскө. Бело-рус ССР-нин ажилчы чоннары дайындын аар-берге балыктарын кыска хуусаада чүглө экирткен эвес, харын-даа экономика болгаш культу-ра хөгжүлденинге чаа-чаа кайтам-чыктыг чедийшкннерин чедип ал-ган. Ону бистин улузунуң социалист-тиг тургузуунуң хемчээл чок артык күштүүнүң, улуг орус улустун бол-гаш Совет Эвилелинин өскө-даа улустарынын ачызында, Белоруссия-нын ажилчы чоннарын херек-телдеринин дугайында Коммунист партиянын болгаш Совет чазактын ала сагыш салышыкчынын ачы-зында чедип алган.

Дайын сөөлүндеги үеде белорус улус дайыга үрегдирген үлетпүр-ү амгы үенин техниказынга үнел-зилеп чүглө катап тургускан бол-гаш чарыптан кылган эвес, харын-даа республиканын улам ынай индуст-риализациязынын херезинге улуг чедийшкннерин чедип алган. Үлетпүрүнү катап тургузуушкуну бол-гаш хөгжүлдезин бедик темпи-биле чоруп турган. 1950 чылда-ла Бело-руссиянын үлетпүрү бугурулге хем-чээлинин талазы-биле дайын муру-нундагы 1940 чылдын деңгелин 16 хуу, а ангы-ангы кол адырлар тала-зы-биле, чижээ, металл ажилдап кылдыр талазы-биле—2,4 катап, ма-шина тудуунуң талазы-биле 3,2 катап ашкан. Бешки беш чыл-да үлетпүр оон-даа бедик тем-пи-биле хөгжүп турар. 1952 чылдын төмчүзүндө үлетпүр бугурулгезинин хемчээли дайын мурунундагы деңгел-ге бүдүн, чарткы катап ашкан.

Электри энергиязы дайын мурунунга бодарга кодуунда ийн катап хей ажилдап кылдыган. Станоктар бугурер талазы-биле 1940 чылдын деңгели аштыган. Дайын мурун-дагы деңгелге бодарга, цемент бү-дүрүлгези 199 хуу, сонга шил—338 хуу, дүк бугурулгө пестер—823 хуу болган.

Дайын мурундагы Белоруссияга чок турган үлетпүрүн элзэн каш адырлары: автомобиль тудуушкуну, трактор тудуушкуну, локомобиль-терин, турбиналарын, орук ма-шиналарын, тудуг механизми-нин бүдүрүлгелери болгаш өскелер-да тургустунган. Белорус улустун чоргааралы болза, автомобиль болгаш тракторнун улуг заводтары болур. Боттарынын күчү-шылдыла-рын өстүрбүшаан, ол заводтар чурт-ка улам хей автомобильдерин бол-гаш тракторларын берип турар. Минск заводунун чүгүн боттары дүжүрер автомобильдерин өзүлүг алларын ээлеп турар. Бодун эки кылдыр көргүскен «Белорус» деп чер адырлар универсалдыг трактор-лар бүдүрүлгезе чоокта чаа кирген.

Совет Белоруссияда чик болгаш аш-чөм үлетпүр улам ынай хөгжүп турар. Дайын сөөлүндеги үеде Минскиннич мотоволоводу, Минскин болгаш Гродноунуң нарын сүкно пөс комбинаттары, Витебскиннич хевис-плоч комбинды, Ски-дельскиннич чигир заводу, Лидскиннич резин идик комбинды болгаш өскө-даа шак ындыг кончуг улуг бүдү-рүлге черлери тудуп тургустунгу-лаан.

Белоруссиянын ажилчы чоннары, бүгү совет улус ышкаш, Коммунист-тиг партиянын болгаш Совет чазак-тын улустуң херегелг барааннарын бүдүреринин үндезин көдүрүшү-нүнүң болгаш ажилчы чоннарын материалдыг чаагай байдалын улам бедидеринин сонгаарладып болбас болгаш улуг сорулганын салганы төөгүлүг шитпирилерин улуг дорук киришкнн-биле хулээп алган. Ол

шитпирилерге үндөзлөшш Белорус-сиянын чик болгаш аш-чөм үлетпүрү улам улуг хөгжүлделиг болур.

Чылда-ла төс миллион метр эки нарын дүк бүдүштүг пестерин—бостону, габардинна, коверкотту, трикону ажылдап үндүрер Минскин-нич камвольный комбинды ам тут-тунуп турар. Сес даарылга фабрика-лары, Витебскиге торгу артыгар фабрика болгаш калбак херегелдин барааннарын үндүрер өске-даа бү-дүрүлгө черлери тудуп тургустунар. Республиканын аш-чөм бараанна-рынын үлетпүрү база-ла дыка бол-баазыраар. Сес чаа хлеб заводта-рын, үш кондир комбинаттарын, күш эдизинин сес комбинаттарын, алды саржаг, быштак заводтарын, сес күчүдүг консерва заводтарын ол алыр. Ол бүгү—республикага үлетпүр болгаш аш-чөм барааннарын үндүрүшкүнү дыка улгатты-рар. Бешки беш чылдын төмчүзүндө Белоруссияга 1950 чылга бодарга: дүк бугурулгө пестер—ийи катап, торгу пестер—барык беш катап, хем идик аймаа—ийи катап, резина идик аймаа—төс катап, мал ыли болгаш саржаг—ийи катап хей бү-дүрүлгөн турар.

Совет Белоруссиянын көдээ ажил-агыйнын ишчилери улуг че-дийшкннерин чедип алган. Комму-нистик партиянын болгаш Совет ча-зактын хүн-бүрү сагыш салышык-чынын ачызында республиканың көд-дээ ажил-агыйнын техниктиг бол-баазыралы чыл келген тудум-на өзүп турар. Машина-трактор стан-цияларынын саны дайын мурунда турганын дыка ашкан. 18 машина-мелиоративтиг болгаш кадат шөл-мелиоративтиг станциялар болгаш 200 машина-мелиоративтиг оярдат тургустунган. Ам Белоруссиянын МТС-теринде, тракторлар дайын мурунундагында колдуунда 2,5 катап хей, комбайнар саны беш катап улгаткан, тараа аргылар ма-шиналар 6,5 катап, тараа бастыяр машиналар—бүдүн чартыктан ажыг

катап хей апарган. Чаа МТС-тер, септелге заводтары, тракторлар бол-гаш көдээ ажил-агый машиналары-нын капитал септелгезинин район-на аразынын мастерскаялары тут-туноп турар.

Республиканың барын талакы обласларынын көдээ ажил-агыйн социалистиг чарытп тургустурунун талазы-биле дыка улуг ажыл сөөл-гү чылдарда кылдыган. Ол облас-тарын тараачынары, ажил-агый-нын коллективтиг чорудуушкунунуң артык күштүүнге бугурулгези, бир у-да колхозтарга катышкан болгаш республиканың бүгү тараачын чо-ну-беле кадры социалистиг көдээ ажил-агыйнын улам ынай хөгжүлдези дээрш илдепкейлиг демисежип турар.

Ам Белоруссияда дайын мурун-дагыныга бодарга, тараа болгаш техниктиг культураларын дыка бедик дүжүдүн өстүрүп турар. Эң үнелиг аш-чөм культуразы—кызыл-тастын тарылгазы дыка калбарган. Ам үеде дайын мурундагы деңгел-ди дыка ажып турар колхозтарнын нитинин малы чыл келген тудум-на өзүп турар.

Хей-хей колхозтар көдээ ажил-агый культураларнын бедик дүжү-дүн ап, продуктулуг мал ажилын хөгжүдүп, боттарынын нити ажил-агыйнын көвүдөлип, күш-хүнүнүң тө-левирин бедилчип турар. Колхозтар-нын орулгазы чылдын-на өзүп, кол-хозчуларнын чаагай чоруу бедип турар. Чижээ, Бобруйск областын Киров районунда «Рассвет» колхоз-тун ашк орулгазы 1952 чылда 4.394 муң рубль болган, а 1953 чылда ол 10 миллион рубль четкен. Могилы районун «Коминтерн», Студкий районун «Май 1», Минск районун Гастелло аттыг болгаш өске-даа хей-хей колхозтары база-ла ботта-рынын орулгаларын дыка улгаттыр-ган.

Ынчалзажок, республиканың кө-дээ ажил-агыйнда ам-даа улуг четпестер бар. Дыка хей колхозтар-да болгаш районнарда тараа бол-

Башкының чедишкннери

Совет школага башкы ажылы— бистин чуртта эң чугула болгаш хундүүлү профессионалярны бирээни. Оон хүлээлгезинде ажилдап турарлар улус чоңуң ханы идеялини күөседиң, чурттуң мурнуңга аксеткилдиң бараан болуп турары ол болур.

Бо хүндүүлүг хүлээлгелерни эки күөседиң турар совет башкы кадрлар бистин областа эвээш эвес. Оларның саныңа Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Тала чеди чыл школазында башкы эш Херел-оолду база кадып болур.

Херел-оолга башкы болукаар күзел ол ортумак школага өөренип турда-ла төрүтүнүп тывылган. Оон ажыл стажы хэй эвес: школага баштайгы кичээлдерни эрттиргенден бээр үш чыл чаа-ла ажып чоруур. Башкы А. Херел-оолду эң баштайгы ажылдап эгелзэн хүнеринде бергелер ужуражып турганы маргылдаа чок. Бергелер турза-даа, бодунга шилеп алган профессионалярны ынакшылың күзелдиге күштүг болганы-биле оларны бажым бурузунда ажып эрттирдуржулагы. Башкыларның арга-мергезилинге дайып, ону хүн-бүрү бодунуң херек кырында ажил-чорудулгазыңа ажылап келгениң ачызында ол дуржулагы башкыларның бирээни болурунун чайлаш чогу баштайгы чылында-ла илереп келген.

А. Херел-оол үш чыл бурунгаар харыялаары-биле баштайгы хүлээп алган 4 «А» класының өөреникчилеринге быжыг билгилерин шингэтирер дээш, бодунуң башкылаагыңа ажылың методтуг деңгелде белгилениң база өөредилге-кижибилдиктиң ажыла үргүлчүңүң киңегейип салып, уруларның адимелери-биле быжыг болгаш чоок харылааны тудуп келгениң түнелинде, оон ол класы бүрүн составы-биле, харын-даа хэй кезин көчүг эки өөренип, даргазыңың класыңе шилчээнер.

Чангыс ыначарда-даа эвес, еске-даа эрткен өөредилге чылдарында оон харылап турган класстарының өөреникчилери шупту чедишкннери өөренип, дараазының класстарыңе бүрүнү-биле шилчип келгенер. Башкы Херел-оолдуң амгы башкы-

лап турар 5 «Б» класында өөреникчилер база-ла бүгү эртемгерге багы эвес түнелдерлиг өөренип турарын демдеглезе чогуур.

Оон тодаргай барымдаазы башкы Херел-оолдуң бо класы өөредилге чылының бирги болгаш ийги улундунда чүс хуулуг өөредилге түнелин көргүскени-биле тайылбырлаттынар. Эш Херел-оолдуң өөреникчилери өөредилге чедимчелиг болуп турарын таварылга кылдыр көрүп болбас. Ол чүгө башкының буттуг болгаш күженишикинниң күш-ажылының түнелинде чедип алдынып турар. Херел-оолдуң башкылаашкыңа хереглеп турар методтуг аргалары хөй.

Ол хамыктың мурнунда өөреникчи бурзузунуң шырак болгаш кошкак талаларын, аажы-чанын, азы күчүлүг-бир эртемниң кичээли-ге багыт-даа болгаш ортумак-даа демократиялык өөреникчи бурзу оон сыйгааралында ыяавыла кирген турар. Оларны класстан дашкаар тускый немелде кичээлдерге хаара тудуп, анда эң шырак өөредилгелиг өөреникчилерни дузалыкчылар кылдыр быжыглаар арганы база хереглеп турар.

Башкы А. Херел-оолдуң өөредилгеге бедик көргүзүлгелерин чедип ап турарының база бир үндезиң болза, ол кичээл бурзуңгө белеткелди, ылангыя план чогаалдылганын, конспектини хынамчалык-биле тургузууп, өөредилгениң көргүзүп херекселдерин чөп ажыглап, өөреникчилерге материалдарны амдыралчы, мергежилдиг дуржулга-биле сонуурганчыг кылдыр дамчыдып билтирине.

Өөреникчилерниң ном чогаалыңа ынакшылын ол бедидип, чечен-чогаалдың номчулганын шын организаастап, анда хамаарыштыр болуп чогаалажышкыннарны эрттирип, долуч түнелдерин кады үндүрүп турар. Башкы Херел-оол класс кичээлдеринде ангыда бодунуң класының болгаш школаның бүгү өөреникчилериниң ортузунга өөредилгекичизидилге ажылыңе киңегейип күштөлдүрбишаан, анда идепкейлиг киржин турары-биле школа коллективиниң штинде масаачы, хөй-нитичи башкыга санадып турар.

Школада комсомолчуларның болгаш пионерлерниң өөредилгеге болгаш чурумга харысалганын бедидип, өөреникчилерниң хөй-нитичи, хүндүлөөчел, арыг-шевер болурун, негеп, анаа хамаарышкан лекция, беседаларны тайылбырлап бээр таллазы-биле ажылды эш Херел-оол эки организаастаан. Оон бо өөредилге чылында башкылап турар класының өөреникчилери шупту чагыдылгалы. Өөреникчилерден, ылангыя «Сылдысчыга», «Тываның аныяктары» солуннары эң-не хөйү-биле чагытканнар.

А. Херел-оол колхозчу массалары-биле тудуш харылаалың. Ол башкылар бо догт хүлээлгезин эки күөседиң турарында ангыда, оон Солдунга даандырган хөй-нитичиниң ажылын ак-сеткилди-биле күөседиң турар. Ылангыя колхозчу ада-нелериниң ортузунга педагогиктиг пропаганданы чорутушаан, бистин чуртунда ажылчы чоңунуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунда чедишкннериниң дугайында беседаларны, солун номчулгаларын ол эвээш эвес узда чоруткан.

Сөөлгү үеде колхоз суурунда бодунуң башкылап турары улуг улустуң кежээки школазында дынакчыларыңа эки билгилерин берип, программалан дашкаар СССР-ниң Дээди Советиниң 5-ки сессиязыңа эш Г. М. Маленковтуң чугаазының, база СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң төөгүлүг шийтирлериниң таллазы-биле 8 удаа лекция, беседаларны организаастап чоруткан.

Башкы эш А. Херел-оол бо өөредилге чылында класының өөреникчилерин бүрүн составы-биле эки өөредилгелиг доостуруп, дараазында классче шилчип бээрин бодунуң мурнуңа салып турар. Ол бо салган сорулганын база-ла мурнукузу ышкаш чедишкннини күөседиң шыдаар дээринге идегеп болур.

Бодунуң башкылаар профессионалыңа шак ыңдыг кызыкмак, хөй-нитичи чоруу-биле А. Херел-оол өөреникчилерин, башкыларын, ол ышкаш бүгү колхозчуларның ханы ынакшылың, хүндүткенин чедип ап шыдаан.

К. БАДЫ-ЧЫРГАЛ.

Лекция пропагандазың калбартыр

Политияктиг болгаш эртем билгилерин непердеп нитилелдиң Чөөн-Хемчик район салбыры лекция пропагандазын районнуң ажылчы чоңунга калбартып чорудар ажылды сөөлгү үеде экижиктен. Район салбыры 1953 чылда нитилелдиң кежигүннеринге 14 чингыне болгаш чаржыкчы кежигүннерни кирип алган. Ылчангаш ам район салбырында 15 чингыне, 22 чаржыкчы кежигүннер санатынып турар, анда партия, совет актив болгаш көдээ ажыл-агыйның тускый эртемнигелери, эмчилер, башкылар бар.

Нитилелдин район салбырының кежигүннери 1953 чылдың он айларының ишинде 116 лекцияларны районнуң колхозтарыңа болгаш өске-даа черлеринге номчуп, анда 7280 ажыг кижилерни кириштирген. Номчутунган лекцияларның темалары база делгеренгей болган. Партияның XIX съездининиң шийтирлериниң таллазы-биле айтырылдарга холбашкан темалар элзэн хөй болуп турар. Ол ышкаш СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң төөгүлүг шийтирлериниң пропагандалары, көдээ ажыл-агыйның мурнунда салдырган сорулгаларны тайылбырлаары лекторларның ажылында чугула черни ээлеп турар. Нитилелдин чингыне кежигүннери эштер Филениң болгаш Шабает олар боттары-ның күжү-биле лекцияларны чогадып биззеш, ажылчы чоңа номчуп берип турарлар. Нитилелдин чингыне кежигүннери эштер Дилгизек, Базыр-оол, Ойдунаа олар лекцияларны чоңга эвээш эвести номчааннар.

Лекция пропагандазын улам калбартыр сорулга-биле нитилелдин район салбыры октябрь айдан эгелзеш, колхозтар баштаар черлери-биле керээлери чарып ап, кайы колхозка, каян, кандыг темалыг лекция номчурунун дугайында планын чогадып ап, ону барымдаалап ажилдап турар аларган.

Ылчалзажок нитилелдин район салбырының ажылында четпестер ам-даа бар. Лекциялар номчурунга болгаш илеткерди кылырыңа нитилелдиң шупту кежигүннери киришпейн турар. Чижээлзегге, нитилелдиң кежигүннери эштер Ю. Чүлдүм, С. Доржу, В. Удера олар чылдың дургузунда чангыс-даа лекция номчувааннар.

Нитилелдин баштаар чери (даргазы эш Аржаалай) лекция пропагандазын партияның XIX съездининиң болгаш СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шийтирлериниң негелдизинге чедир тургуспаан.

Нитилелдин район салбырының ажылын ам-даа бедик денделче көдүрери чугула сорулга болуп турар.

Д. СЮРЮН-ООЛ.

Малчыннарның хуралы

Улуг-Хем районнуң Хайыракада Миурун аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң малчыннары партияның XIX съездининиң болгаш СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң төөгүлүг шийтирлерин боттаңдыр таллазы-биле 1953 чылда кылган ажыларынның түнелчин чөвүлөл хуралга чугаалашкан.

1953 чылда колхозтуң нитилелдигериниң малчыны баш саны өскөн болгаш оң зыткыр, дүккүр болгаш суткүр болурунун таллазы-биле элзэн бедик шынарың чедип алганың чөвүлөл хурал демдеглзэн.

Ылчалза-даа, малдын кышкы сигенин белеткээринге болгаш ону чөп чаргылаарың таллазы-биле база кыштак септелгезиниң үзунде чамдык четпестерниң бар турганын чөвүлөл хуралдың киржикчилери шүгүмчүлзэн.

Чөвүлөл хуралга илеретинген четпестерни 1954 чылда катаптавас төлзөдө, малчыннарның ортузунга полит-массалыг ажылды улам-на күштөлдүрүп, социалистик чарышты үре-түндүлдиг калбарып, мурнакчы малчыннарның дуржулгазын непердериң чедип алыр. База малчыннарның ортузунга зоотехниктиг курсту организаастаарын чөвүлөл хуралды киржикчилери санал берип, хуралдан буттуг шийтирени үндүрген.

С. ДАДАР-ООЛ.

Хоочун ажылчын

Улуг-Хем районнуң Шаган-Арыда «УТКА 25 чыл ою» совхозтуң ажылчын кооперациязының бараан сөөртүр ажылыңа эш Долдай-оол 1936 чылда киргеш, 17 чыл ажы үениң дургузунда идепкейлиг ажил.

Эш Долдай-оолдуң ажыла кызыкмаккай барымдалааш, чыл-бүрү-келген. 1953 чылда эш Долдай-оол оңу ажылчы кооперациязының баштаар чери 500 рубльди үнелиг чүүлү-биле база катап шаңнаан.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Чылгы малдын чаа үрелел фермазын тургузар дээш

Каа-Хем районнуң Ворошилов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң чылгы малының баш саны чыл бүрүдө өзүлдеги болуп, оон уксаазы сайзырап турар. Нитиниң чылгы малын моон сонгаар улам-на өстүрер сорулга-биле колхоз баштаар чери эрткен чылда 316 баш аныяк чылгы малды тускайлап үскеш, эки күштүг, шырак кылдыр семиртип алган. Колхозтун чылгычылары чайгы, күсүк үелерде чылгы малды эки семирти оларлаткан. Амгы үеде белин чылгының деңгилдизи ортумактан өрү.

Эрткен чылда 65 баш белерден 65 кулунарны бүрүн алган. Оларның кышкы ажаалгазын эки тургускан.

Чылгы мал фермазының эргелектээни, сурагылы малчын эш Никитинге баштапкан чылгычылар Чаш-оол, Шир-оол, Данчай-оол олар нитиниң чылгы малының баш санын өстүрер, оон уксаазы сайзыралдыр дээш кызыкмак ажилдап турар. Колхозтун баштаар чери чылгы мал ажаалганын сонуургалдыг, чылгы малды эки ажаап билир колхозчулар-биле чылгы фермазын хандырган.

Уксаалыг чылгы мал өстүрериниң тускай фермазы ол колхозта тургустурган, ол ферма болза, белеткеитинген мал чеминиң төвү, эки олардыг, суглуг, чайын-даа, кыжын-даа малга таарымчалыг тайга, шөлдөрдиг Бице-Ажык деп черде туруп турар. Малчынар чурттаар үш чурттаага бажыңнары, бир-бир чангыс-аай хевирлиг эрги, чаа чылгы мал ка-

жаалары туттунган. Ында турар чылгы малга четгир саның суланы, база көк суланы, эки шынарлыг сигенин колхозчулар сөөртүп белеткеп алган.

Чылгы малды уксаазы моон сонгаар улам экижидер сорулга-биле колхоз 11 баш эки уксаалыг белерин болгаш 5 үрелиг аскыларны өскөртөн садып алган. Тус черниң чылгы малының уксаалыг шынарын экижидери-биле 100 баш аныяк чылгы немей тускайлап үскен. Улуу чылгычы коммунист эш Шир-оол болгаш оон-даа өске колхозчу чылгычылар эки уксаалыг чылгы мал өстүрер фермада быжыглатынган. Ында үстүнген белерин болгаш аскыларны чылгычылар тургузу азырап турар.

Ийи чүс ажыг баш аныяк чылгы малды эштер Чаш-оол, Одумачы, Данчай-оол болгаш Хемер-оол олар эки оуттуг Саргал деп черде олар-ладып турар. Колхоз баштаар чери чылгычыларны кышкы, чайгы хеп-биле эки хандырган, оларны ашкөм продуктулары-биле үзүктөл чокка база-ла хандырып турар. Баштаар чер чылгычыларга улуг сагыш салып турары-биле оларның идепкейли сонуургалды көдүрүлгөн. Чоок-ку 2—3 чылдарда чылгы малдын баш саны улам-на көвүдериң болгаш оон уксаазын дүрген экижидерин колхозчулар чедип ап шыдаар.

С. МААДЫ.

Артель Уставын үрөп турар

Биң-Хем районда «Нитилел» колхозтун баштаар чери (даргазы эш Киселёв) көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын сагырыңың улуу, харын оон негелдериңге дүүшүшө чорукту болдуруп, уставты каржызы-биле үрөп турар. Колхозтун өчүлхөрөңгизиниң үчүт даңызы сандаргай байдалда тургустунган, оон уружуңдан колхозчу өчүлхү самчындаар болгаш төчөгелээр таварылгалар бар.

Колхоз эрткен чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын садып саарганыңдан хөй ашка орулганы кирип алган. Колхоз баштаар чери санхөөнүң чурумун үрөвишаан, кирген орулдаан 71,3 муң рубльди күруне банкызының район салбырыңа азы колхозтуң агар саныңа кирибейн тургаш будагдап чарыгтаан. Колхозка түр үеде ажилдап турган колхоз кежигүнү эвес кижилерге төлөвир кылдыр 21 муң рубльди үндүрүп берген.

Тараа болгаш техникактиг культу-раларыңа кадагалалын эки тургуспаан, оларның үчүдө чогуур негелдизинге чедир кылдырмаан. 130 ажыг тонна тараа шаңда үрелип будаңналып чыттышаан, 20 ажыг тонна тараа ажылгатынар аржажок кылдыр шуут үрелип баксыраан. Күсүк тараа ажаап алышкынының үезинде комбайндан тараа хүлээп ап турган денчизи Монастыришынааның кырында 40 ажыг тонна тараа тудуан. Колхозтун санакчызы эш Ковалёв өртөктик чүүлдерин кадагалап турган фактылар кижилерге негелдени кошмак тургускан, колхоз кежигүнү эвес кижилер колхозтуң өртөк-үнедиг хөрөңгит чүүлдерин кадагалап турган фактылар бар.

Колхоз баштаар чери колхозчуларны хандылары-биле 130 эш кидис

идиктерни Заготхисарые черинден алган турган. Санакчы Ковалёв 14 эш кидис идиктерни, база 4 килограмм дүктү бодунга шингээдиң ажилганы. Оон ангыда элзэн хөй кидис идиктерни Ковалёв таныш куруштеринге бергилзэн чүүд бар. Оон ужуруңдан колхозчу малчынарга кидис идиктер чедишээш. Колхоз будурулгезинде колхоз кежигүнү эвес кижилер хөйү-биле ажилдап турар болгаш колхоз баштаар чери оларга күш-хүннерин санап берип турар. Аар-саар ажилдап кылганы дээш колхозчу Артемьевке күш-хүннеринден ангыда наряд биззеш төлөвирин колхозчу эвес кижиге бергени ышкаш кылдыр тывыскан.

Колхозчуларның ажилдап алган күш-хүннериниң тодаргай үчүдүн колхоз баштаар чери кылбайн турарыңдан, чамдык колхозчулар жеңе күш-хүннерин ажилдап алганын ылаптыг билбес.

Колхоз даргазы эш Киселёв колхозчу демократияны үрөп, коллективтиг удуртулганы барымдалавайн турар, колхозчуларның шинги хуралыңа шийтирилээр ужурулг айтырыллар анда чогаалаштынмай, чүгө колхоз баштаар черинге шийтирлетинип, а баштаар чериниң хуралыңа коллективтиг удуртулганың принципи-биле чогаалажып шийтирилээр айтырылларны чүгөл колхоз даргазы боду чааскаап үзе шийтирилеп турар.

Ам кол негелде чүдөл дизде, колхозтун санхөөүде, ажил-агыйыңда болгаш баштаар чериниң удуртулгасында шак мындаг үндезиң четпестерни дарый чайладыр, буруулуг чүүлдерин кылган кижилерге чогуур хемчеглерни хүлээдиң херек.

М. КАВАА-САРЫГ.

Бөлгүмнерниң ажылың буттуг удуртур

Кызыл көдээ районнуң Баян-Кол суурга эрткен чылдың октябрының 10-да-ла бизикти биче билир 44, билбес 10 кижилерни даңзылап бүрүткээш, тустусту бөлгүмнер аайыла кызылбармейяңерин база быжыглааш, өөренип эгелзээр деп, колхозчуларны нити хуралыңа, көдээ Советтиң ынаачарда эрткен сессиязыңа-даа шийтирени үндүрген турган.

Херек кырында шийтирени күөселдизи чок болуп турар. Оон тодаргай барымдаазы болза, ук бөлгүмнерниң кичээлдерин эрттирениңе быжыгалатырған култармейяңери арай деп тургаш, эрткен чылдың октябрь 15-те чангыс удаа кичээлди организаастааннар. Анда бөлгүмнер-

ниң киржикчилери бежиң четче чыгыбаан.

Оон дора байдалдар колхозтуң мал фермаларында. Ында бизик өөредилгезиниң бөлгүмнерин база-ла өзү барымдалаап организаастап каан бордан башка, оон доктаамак кичээлдерни чорувайн турар.

Бизик бөлгүмнериниң ажылыңа анда партия эге организациязыңа болгаш көдээ Советтиң таллазыңдан кичегенгей салыры шуут утундурган. Ам сорулга болза, бизик өөредилгезиниң херзэн чугулага көрүп, оон ажылыңың контролон болгаш буттуг удуртулганы бо үстүнде хамаарышкан организациялар холга алып ужурулг.

В. ТУМЕН-ООЛ.

ШЫНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

„Култура эргелелинде партия организациязының, ажылыңда четпестерни узуткаар“

1953 чылдың октябрь 27-де үңгөк № 210 (2895) «Шыңга» областың култура эргелелинде партия эге организациязының секретары эш Шабановтуң коммунистерниң идеялиң багай күөседиң, удуртулганың коллективтиг чурумун үрөп, шүгүмчүлгелге партиягы эвес, шүгүмчүлгедиг кызыл-кыяр, эрге-дужал көөргетинер чоруун болгаш партия организациязының партиягы-политиктиг ажилдарында четпестерни шүгүмчүлзэн чүүд парламентинг.

Ук чүүдүл култура эргелелиниң партия организациязының бюрозунга чугаалашкан болгаш айткан фактылар шын болган, эш Шабанов бодунуң четпестерин минип, узуткаарын хүлээнген, коллективке партиягы-политиктиг ажылды күштөлдүдүлүп, бар четпестерни дарый узуткаар таллазы-биле тодаргай хемчеглерин алган деп, СЭКП-ниң Кызыл хоорай комитеди редакцияга дыңнаткан.

КИРОВ АТТЫГ КОЛХОЗТА

Сүт-Хөл районда Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң бызаңчылары эштер Бабуу, Маняп, Чымба-Лама олар колхозтуң нитилелдигерин маалыңа ситен сөөртүр 30 чаа шанактарны хуусаа бетинде кылдып дооскаш, мал фермазының эргелекчиңгизге акт ёругаар хүлээдиң берген. Ам тудуг бригадалыңа чаа шанактарны кылдып бээрри-биле ботхүлээлгелерлиг ажилдап кирипкен.

П. ШОКПАА.

СҮТ-ХӨЛ. (Телефон-биле). Сүт-Хөл районда Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң мяш белеткээр бригадында 170 ажыг кижичи ажилдап турар. Ол бригада январь-март баштайгы хүнеринде Кызыл-Тайгада база Шемиде 157 кубометр тудуг мяжын белеткзэн. Тулуг материалын кезип, шаңдалаар таллазы-биле эштер Канчыр-оол, Хунажык, мяш сөөртүкчүлери эштер Сынан-оол, Күжүгет болгаш

оон-даа өскелер чаа чылдың баштайгы хүнеринде эгелзешле улуг чедишкннерлиг болуп, хүн нормазын 200 хуу чедир күөседиң турар.

Ол бригада Украинаның Россия-биле катап катышканында бээр 300 чыл оюнга күш-ажылчы чедишкннер-биле ужуражыр дээш бөлүктөр-ниң болгаш туст-тус кижилерниң аразыңа социалистик чарышты улам-на калбартып турар.

гаш техникактиг культуларны, картофельди болгаш ногааның дүжүтүү кууду. Ылангыя мал ажылың хөгжүдөр, оон продуктулуун бедидер таллазы-биле четпес болуп турар.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму колхоз будурулгезиниң чамдык чугула адырларыңың жохулап турарыңың чымдалганы ханы илереткен, көдээ ажыл-агыйың улам ынак хөгжүлгезиниң оруун тодараткан. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шийтирлерин күөспетишаан, Беларусияның Коммунистг партиязы көдээ ажыл-агыйың жохулап турар адырларын көдүрөр, көдээ ажыл-агый культуларнының дүжүттүң болгаш мал ажылыңың продуктулуун бедидер, көдээ ажыл-агый культуларның нити чындазын улугтатыр, колхозчуларның амдыралыңың материалдыг чагаай чоруунуң дүрген өзүлдезин хандыр хемчеглерин ап турар.

Улус ажыл-агыйыңың өзүлдези-биле кады белорус у.узунуң национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразы бүгү тала-биле хөгжүп турар. Бистин улузувус эртемниң, литератураның болгаш уран-чүүлдүң хөгжүлгезинге көсүк чедишкннерин чедип алган. Ам үеде Беларусияда 84 эртем албан черлери, 30 дээди өөредилге черлери, 118 техникумнар, училищелер болгаш тускай ортумак өөредилге черлери, 11,546 эге, чеди чыл болгаш ортумак школалар ажилдап турар. 8 театрлар, 1,946 кино четкилери, 1,436 библиотекалар, 2,036 номчулга бажыңнары, 700 көдээ клубтар, а ол ышкаш культура-чырадышкының еске-даа хөй саныг албан черлери бар.

Белорус улустуң социалдыг культуразы амы-думма совет улустарнын культуразы-биле эң-не ханы харылашкан. БССР-ниң эртемнер Академиязы, күруне университетиди болгаш өске-даа эртем албан черлери база дээди өөредилге черлери амы-думма эвилел республикаларнык эртемденнери-биле чогадыкчы

харылазаларны доктаамал быжыглап, ажил дуржулгазын солчуп турарлар. Амы-думма республикаларнык хөй-хөй аныяк эртемденнери бистин эртемнер Академиястың эртем-шиңчилел албан черлеринде болгаш дээди өөредилге черлеринде ажилдап турар. Карл Маркстың «Капитал», В. И. Ленинниң долуч чымылды Чогаалдары солгаш И. В. Сталинниң Чогаалдарының 13 томнары белорус дылда үнген. Орус болгаш делегей литературазының классиктериниң чогаалдары, акы-думма республикаларнык совет чогаалчыларының чогаалдары доктаамал парламенттиг турар. Бо чылдын орус болгаш украин совет поэзияны антологиязы парламенттиг үнген. Бистин республикавыстың театрлары чылдың-на акы-думма республикаларнык драматургтарының эң эки шылерин көргүзүп турар. Бистин эртемденнериниң, литераторларының болгаш уран-чүүл ажилдакчыларының акы-думма улустарнык култура ажилдакчылары-биле чогадыкчы бот-харылазаазы белорус культураны байыдып, оон чайгылыш чок өөринге болгаш чечектелиринге дузалап турар.

Коммунистг партиянык болгаш Совет чазактың сагыш салышкынының ачызында Совет Беларусиянык ажилчыларының, колхозчуларының болгаш интеллигенциязының материалдыг чагаай чоруу чайгылыш чок бедид турар. Ол дугайын эң-чөм болгаш үлетпүр бараанының үүрмек

Кыдат Улус Республиканың улустарының найыралдыг өг-бүлезинде

ПЕКИН. Кыдат Улус Республикасында нинти саны 40 миллион хире кижжи болуп турар 60 язының биче националлары чурттап турар. Биче националдар чурттаан кол районнар бслза: Мурнуу-Барынь, Сонгу-Барынь болгаш Төп-Мурнуу Кыдат.

300 ажыг чыдар мурнууда, Цинь династиязынын чагырып турганы оран чок бурунгу үлериңиң дугайы безин чугаалаваска, сөөлгү 10 чылдарың иштинде милитаристер болгаш реаксылыг гомианданчы бөлүктөр биче националдарың раса талазы-биле ылгай көөр чорукка таварыштырып турганнар. Милитаристер болгаш гомианданчы бөлүктөр чурттуң янзы-бүрү национал улустарынын аразына өжээннежилгени жеттередиң, биче аймак улустарың эргелерин янзы-бүрү арга-биле дора көрүп, оларың дээрбедеп болгаш культуразын узуткап турган. Биче националдарга хамаарыштыр кадыг-дошкун политиканы Чан Кай-ши онза чорудуп турган. Чижээлээрге, Сыкан мोजना чурттап турар и деп аймак улус 1947 чылда Чан Кай-шиң реакционерлериниң кадыг-дошкун дарлалына удурланып киргиттерге, и деп аймак улустуң чурт-такчылыг пункттарың бузунду кылы каапкан 10 ажыг америк бомбардировщиктерин чоруткан. Араантанзыг бомбалашыкынарның түңнелинде 10 муң хире кижжи өлүрткен болгаш балигыларган.

Реакционерлерниң кадыг-дошкун дарлалы боттарының хосталгазы болгаш национал дег эргези дээр маадарыг демиселди чорудуп турган биче националдарың хосталгага ынакшылыг угаан-бодалың сый шаап шыдаван. Ыңчалза-даа чүгле Кыдаттың Коммунисттик партияның удуруттагызы-биле кыдат улус революцияның чедип алган тийлелгезиниң түңнелинде ам биче националдар боттарының национал кретарына стат-секретарьга база томуйлатырган профессор Норден сонгутурган.

Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң хуралына

БЕРЛИН. ГДР-ниң премьер-министриниң чанында информация чериниң дыңнадың өзүгаар алдырга, январьның 7-де ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп эркен. Ол хуралга премьер-министр Отто Гротевольдун саналың өзүгаар «Германияның чангыс-эвиниң айтырыгының талазы-биле "комитетти" тургузар дугайында доктаалды бадыхан. Ол комитет Германия-биле тайбын керээзин белеткээр болгаш демократтыг, тайбынча ынакшылыг, хамаарышпас Германияның чангыс-эвин катеп тургузары-биле холбашкан бүгү-ле айтырыгының ажыдап кылар. Отто Гротевольдун саналың өзүгаар комитеттиң даргазына премьер-министриниң ораакчызы доктор Лох, а комитеттиң се-

ЭРТЕМ ТЕМАЗЫНГА БЕСЕДА

Бойдуста солун болушкун (1954 чылдың январьның 18-тен 19-че күнелинде болуп долу Ай туттуруушкунуна)

1461 чылдың декабрь 17-де болган Ай туттуруушкунун дугайында орустун эрги чыл даңазалдарының бирээинде мындыг бижимел бар: «бурган чарлы-биле ай караңгайды берген болгаш көргөнерге ол айып болган». Хоойлу өзүгаар өртемчейде чүү болуп турар болдур, ол бүгү «бургангың болгашы-биле» болуп турар кылдыр көөр, чаагаар болушкунче шак ыңдыг хамаарыжыгыны бүгү шажын деткип, чүдүлгелг кижилерни төөредип турган.

Өртемчейде бүгү чүве чаагаар болушкунун чыдагаанары-биле болушкунун муракча эртем сандуң чок чижектер-биле көргүзүп турар. Бойдустан болушкуннарның өртемчейде кам-даа, чүү-даа өскертп шыдавас. Чижээ, бо чылдың январьның 19-че күнелинде, Ай туттуруушкуну ыяв-ыла болуп, ол моон адаанда чугаалагыңы ышаш болуп эртер.

Чамдык үде Хүн чырын Чер Айдан дуглапканда Ай туттуруушкуну болуп. Ол канчап болу бээрли? Ай—Черин эдеринчи; оон диаметри черинден 25 хуу биче, Черден дөрт чүс километр ыракта Ай бистин планетавыс-биле кады Хүнү долгандыр шимчен чоруп турар. Айның чамдык байддаллары Черге дөмей: Ай база-ла бөрбек хеврилг; телескоптуң дузазы-биле көрүп болуп өй саның дагылар болгаш сымнар оон кырында бар.

Черин-даа, Айны-даа Хүн чырып турар, ыңчаарга бистер Айның

экономиказың болгаш культуразын хөгжүдүп кирер аргалыг болган. Кыдат Улус Республика болза, бүгү национал улустар ынакшылыг болгаш найыралдыг байдалында чурттап турар улуг өг-бүле апарган.

Амгы үеде Кыдатта 50 ажыг улуг национал автономнуң районнар тургустунган, оларның иштинде эң улуглары: Иштики Моолдун автономнуң обланы, Гуанси мोजना баринын талазында туруп турар Чжуан деп аймак улустуң автономнуң району, Тибеттиң автономнуң району болгаш оон-даа өскелер. Автономнуң национал районнар политиканы, экономиканы болгаш культуру тургузуушкунунун херээде улуг чедикшиктерни чедип алган. Эске национал автономнуң районнарның мурнууда тургустунган, иштики Моолдун автономнуң обланына 1952 чылда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хемчээли дайын мурнуудагы эң бедик деңгелди 25 хуу ажырган, а мал ажылының продукциязы 1947 чылдыңга дөмейлээрге, ийи катеп улгаткан. Ол районда школа назылыг уругларның 60 ажыг хуузу школаларда өөренип турар. Биче националдарың чаагай байдалы болгаш культуралыг ыргактары чөйгөйлүш чокка өзүп турар. Амгы үеде Төп-Мурнуу Кыдаттың биче националдарына 15,780 эге школалары болгаш 191 ортумак школалары, а ол ышкаш башкының 4 училищелерин тургускан. Ол өөредилге черлеринде миллион ажыг кижжи өөренип турар. Биче националдарга дөрт улуг болгаш 22 уезд эмгелге черлерин, а ол ышкаш 145 район полилинкаларың ажыдып берген. 1953 чылда Төп-Мурнуу Кыдатта биче националдарың кадык камгалал херектерлеринде 23,5 миллиард юанның чарыдаан.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң ГДР-ден дайын шүүдөлери тырттары бо чылдың январьдан эгелээш, соскатканы-биле холбаштыр Министрлер Чөвүлели дайын шүүдөлдериниң талазы-биле ведомствону тарадыр дугайында шимтирини бадыхан. Министрлер Чөвүлели бүгү немец улустуң мурнуундан ак-сеткилди дузаламчы дээр Совет Эвилелиниң чааанга өөрүп чстиргени илереткен.

Министрлер Чөвүлелиниң хуралына ол ышкаш элээн хөй өске-даа айтырыгыларын көргөн.

(СЭТА).

Япон улустуң тайбың камгалалының конгресси

ПЕКИН. Сянхуа агенттигелиниң дамчыдып турарың өзүгаар алдырга, 1953 чылдың декабрьның ортан үезинде болуп эркен, япон улустуң тайбың камгалалының конгресси катеп чөсөлгөшкениң япон улустуң амдыралыңа өлүмүг уржуктары, а ол ышкаш Японияга америк «дузаламчыны» улуска удур сорулгалының дугайың калбаа-биле чугаалажып көргөн.

Январьның 6-да «Женьминьжи-бао» солун Японияның тайбың дээр көсүк демиселчилериниң ол конгресске чугаалаан чугааларың парлагылаан.

Ажылчын-тараачын партиядан чөвүлекчилер палатазының кежигуну Кихаширо Кимура катеп чөсөлгөш сорулга-биле америк «дузаламчыны» хүлээп алдырыңа Исиданың чааанга идепкейлиг белеткенип турарының дугайың конгресске медгелээш. Катап чөсөлгөшкениң планыры-биле холбаштыр бо сакчөө чылыңың бюджеттин ийи удаа эде көрүп келгени ол айткан. Ам чазак болза, 1954 чылда «национал-дык айыыл чок чоруунуң корпузунуң» санын улгатырар дээр бюджеттиң чарыгалдарың 10 миллиард иенге өстүрерин бодап турар деп ол чугаалаан. Японияда коммунал-

1954 чылда Францияның күрүне бюджеди

ПАРИЖ. Француз парламентиниң бажыңында календарьда амдыгаа чедир декабрьның 31-ниң хүнү артыпшаан. Ийи палаталар кайзы-даа—национал хурал болгаш республиканың чөвүледи—1954 чылда күрүне бюджетиниң төлөвилени даялаш-биле көрүп турарлар. Ол бюджет декабрьның 31-ге чедир парламентте бадыханынган турар ужурут, ыңчангаш ам бүгү шимтирлерни ол хүнүгү кылдыр бижип турар.

Бюджеттиң төлөвиленин шагда-ла кирген. Ыңчалза-даа ону чугаалажып турда улуг бергездешкинер тытпып кээп турган; кандыг-бир сорулгаларга акшаландырышкың хемчээли-биле депутаттар чөпчээрешпей турганының учурундаң, бюджеттиң төлөвиленин янзы-бүрү ведомстволар комиссияларга дагы өөренип көөрү-биле дедир чорудуп турган. Шериг чарыгалдарың болгаш чырыдышкы министровозуң бюджетин чугаалажып турда, онза бергездешкинер үнүп тургалаан. Бо чүдүлдер талазы-биле амдызында 1954 чылдың баштайгы ийи айларыңа чүглү түр бюджеттер бадыханынган. Янзы-бүрү партиаларга хамаарып турар депутаттар чырыдышкы министрствозуң бюджетин шүгүмчүлөшкөн, чырыдышкы херектерлеринге акшаландырышкы эркен чылдыңга дөмейлээрге, барык улгатаан-дыр, ыңчаарга школа бажынырыңа, башкыларга, пособиелерге херектел дык өскөн болгай деп чүвени айтып турганнар.

Бюджеттиң акша-хөрөңгилер камналызының хирезин барымдаалап кылган чарыгал кезин 3750 миллиард франк болуп турар. Шериг чарыгалдарың шуут 1110 миллиард франк түгө доктаалдып тодаргайлаан. Бюджеттиң орулга кезин 3 муң 100 миллиард франк болуп.

(СЭТА).

чурталга төлөвилериниң бедип келгени, а ол ышкаш калбак херектердиң бараанарыңа эртеректерин аажок бедээни Кимура медгелээш. Ам болуп аз-берге үндүрүлөр кону аажок улуг түрегелге таварыштыр деп ол медгелээш. Американнар болза, япон улусту дайынга ажылаарың оралдажып турар болгаш Катышкан Штаттарның эрге-ажыктарыңа таарыштыр романың туруп тургузарыңче ону албадарың оралдажып турар.

Тайбың дээр суралгы демиселчи Дэмпиро Мацумото бот-боттарыңың айыыл чок чоруун хандыржырың дугайында хоойлу өзүгаар америк «дузаламчыны» шимтирли-биле удурынча чугаалаан. Ол «дузаламчы» дээр япон аныктар боттарының ханы-биле санажып чадап чок дээрзин ол айткан.

Улустарың берген бүгү-ле саналдарында, а ол конгресстиң хүлээп алган шимтирлеринде тайбыңың чүткүлдү-биле негеп турар болгаш катеп чөсөлгөшкениң, база америк «дузаламчыга» удур демисежип турар япон улустарың калбак массаларының бодал-оналы көрүңчүктелген.

(СЭТА).

Бюджеттиң тургузукчулары чүвени байдалын шериг чарыгалдарың кызырып тургаш камналыңа чедип ат турар кылдыр көргүзгөриң орадажып турарлар. Шынап-ла шериг чарыгалдарың шуут чарлатыңан түңүдөн чавыс болуп турар. Национал камгалалдың министри Плевен бо Чылын шериг чарыгалдарың 123 миллиард франкка кызырлып турар деп медгелээш. Ыңчалза-даа француз парламга ол олтурган айыыл сойгаландыр илередип, бюджеттиң төлөвиленинде Ийди-Кыдатта дайыны чорударында америк чөвүлелери түңү айтыңмаандыр, ыңчаарга эркен чылдың бюджетинде ол түңү айткан турган болгай деп чүвени медгелеп турар. Бир эвес бюджетке ол түңү кириптер чүве болза, 1954 чылдың шериг чарыгалдарың эркен чылдың чарыгалдарыңдан ажа бээр деп «Эсири» журнал бижип турар.

Оон аңгыда шериг сорулгаларыңа чарыгатынып турар хөй саның акша-хөрөңгилер бюджеттиң хамааты чарыгалдар талазы-биле чүдүлдеринде хамаарыштырыңан болгаш чажыртынып турар деп чүвени кичээнгейге алыр чугула.

(СЭТА).

Ай туттуруп эгелээниң соонда 1 шак 26 минута болгаш Черинд хөлегезине бүрүн кире бээр болгаш 5 шак 16 минутадан 5 шак 47 минутага чедир хөлегени дамчыштыр шимчеп чоруур. Оон долу туттуруушкуну чаргышак хире үргүлдүлээр. Оон соонда Ай хөлегеден уштууну үнүп эгелээр: Айның төгериниң солагай талазы чырып эгелээр. Ынчангаш Ай дөлкеге он таладан солагай талаже (барың таладан чөөн талаже) шимчешаан, оон-даа ыңай бүдүн чаргышак болуп, ыңчангаш черин хөлегезинден уштууну үнер болгаш оортан эртенгиң 7 шак 14 минута турда бүрүн уштууну үнер.

Бо туттуруушкуну эгелээниңден төңчүзүңге чедир СССР-ниң чөң чүкче ыңайлаан черлеринде даң адып эгелээр ийикле, азы шуут аткан турар. Туттуруушкуну эгелээниңде-ле Омскиге безин даң адып эгелээр. Ынчангаш Омскиден бээр районнарга, оон иштинде Тыва облакка Айның ол туттуруушкуну көздүбөс болуп. Ынды-даа болза, Сибирин элээн сонгу, кышкы дүнү узуң черлеринде Ай туттуруушкуну ол шактарда черле көстүп болуп.

Ынчангаш, Ай азы Хүн туттуруушкунунуң кажан болурун болгаш ону канчап көрүп болурун амгы үениң астрономиязы баш бурунгаар доктаалдып шыдаар аргалы. Бойдустан бо-даа, өске-даа хоойлуларыңың билли болза, чыдып калган мирвозрение-биле чамдык кижилерниң угаан-бодалың төөредип турар капитализмниң кандыг-даа бүгү артышкыныры-биле демисежип дузалап турар.

В. ШИШАКОВ, педагогика эртемнериниң кандидаты.

АКШ-тын конгресинге президент Эйзенхауэрниң чоруткан бижии

НЬЮ-ИОРК. Президент Эйзенхауэр чурттуң байдалың дугайында АКШ-тың конгресинге январьның 7-де бижик чоруткан.

Бижиктиң даштыкы политика талазы-биле кезээде АКШ-тың Азияда болгаш Барынь Европада политиказың тайылбырлап турар.

Катышкан Штаттар «Кореяже оонза сонургалдыг» болуп турар, ол Окинавага бодуңуң базаларың үрүениң иштинде хевээр тургузуң, Чан-Кай-шиге шериг болгаш экономикадыг дузаламчыны үргүлчүлээр, а ол ышкаш Францияның Инди-Кыдатта дайыныңга дузаламчыны күштелдирер деп Эйзенхауэр медгелеп турар. «Инди-Кыдатта демиселди чедикшикниң доозар төлээде, моон сонгааргы материалдыг дузаламчыны бадыханы конгресстен дилеп тур мен» деп ол бижикте чугаалап турар.

Эйзенхауэр Барынь Европада политиканы дугайың чугааламышаан, ол политика мурнуку хевээр «Сонгу-Атлантика керээзине үндешилетинер» болгаш «Европаның айыыл чок чорууңуң мағалдылаң азап турар» аяның «Европаның камгалап ийитилежилгезин» тургузар сорулгалдыг деп онзаалп медгелеп турар. Президент шак ыңдыг политиканы шынэстигирар орадажыкш «Коммунисттер айыылды» чылдак хал турар.

АКШ-тың даштыкы күрүүлерге шериг дузаламчызың (өске өскө-биле алдырга, — чөсөлгөшкениң езулдеңгине дузалаарың) үргүлчүлээр болгаш оон-биле кады экономикадыг дузаламчыны кызырар бодалдының дугайың бижикте чугаалап турар.

Эйзенхауэр атомнуң энергияның талазы-биле АКШ-тың чөкчөт чаагы саналыңга кандыг-даа тайылбырлары бербей, ол айтырыгың таарымчалыг шимтирлээр чүглө Совет Эвилелиндең хамааржыр дээр аяның бодалды тургузарың орадажып турар. «Езулуг таарымчалыг совет чорудулга тайбыңың үезинче чаш шимчешкениң чедип аларың болгаш атомнуң дайыңче апар чыдар өлүмүг оруткан чайлаарың болду»

(СЭТА).

КЫЗЫЛДА ХААК КРОЗУ ЭГЕЛЭЭН

Кызыл хоорайга эртен воскресеньде—январь 10-да хаак крозу эгелээн. Кызылдың күш-культура комбинатының чанында хаак баарында эгелээн хаак дистанцияныга болган чарышка ол хүн 120 ажыг кижжи киришкен. Эр улустуң 10 километр дистанцияныга бир дугаарында салды-кооператив школаның болгаш милиция коллективтериниң хаакчылары маңап эгелээш. Ол дистанцияга салды-кооператив школаның эш Суханов, петуцилише эш Декабрь олар 45—45 минуталарда колгеш, багай эвес түңнелди көргүскөн. Оон өске киржичилериниң барык кол нуруузу хаак крозуңуң нормазың дужааган. Ынчаарга 3 километрге маңаан 10 хире уруглардан чангыс-даа кижжи норма күүсетпей, багай түңнелди көргүскениң медгелээр херек.

Ол хүн 18 болгаш 8 километрлерге хоорайның дээр хаакчыларың чаргышак база болган. Эр улустан 18 километрге эш Тау 1 шак 18 мину-

та 50 секундда келгеш, баштайгы чарышка элээн эки түңнелди көргүскөн. Ол дистанцияга эш Фатеев 1 шак 23 минута 40 секундда, эш Маянай-оол 1 шак 27 минута маңаан, 8 километрге херэзженнерден эш Петрова 48 минута 40 секундда, эш Димитрова 49 минута 45 секундда маңаан.

Хаак крозуңуң баштайгы хүнүңүң түңнелиң ап көөрге, кышкы спорттуң бо чүгүла хевирин ыңдыг кончук массалыг эвес эгелээниң көргүзүп турар. Аңа Кызылдың дыкка хөй коллективтери болгаш школалары киришсээн. Кышкы хаак крозуңуң бедик организастыг болгаш спортту денгелге эрттерер дээр коллективтерде, школаларда күш-культура комсомол болгаш профэвилет организациялары шыңгы ажылдарың негетинип турар.

Келир воскресеньде Томск хоорайга болуп област аразының хаак маргудлааныңа киржири-биле областың дээр хаакчылары 10 ажыг кижжи январь 11-де Кызыл хоорайдан үнүп чорупкан.

(СЭТА).

Харысалгалы редактор Д. О. БЕГЗИ.

ТУЛЯРЕМИЯ—хемирер амытаннарның аары, олардан ук аарыг кижиге дамчып халдаар. Туляремия аарыг кижиниң дамчыштыр кижиге халдавас. Бажың күскелери болгаш суг күскелери, коданнар база өске-даа хемирер амытаннар туляремия аарыгдан аарып болуп. Оон-даа өске амытаннар: моортай, хойлар, ынектер болгаш куштар туляремиядан аарып болуп. Туляремияны кижиге халдаары болза, малдың кежин союп турунда, эки быжыр хайындырбаан этти чөмгө хергелээнде, а ол ышкаш аары хемирер амытаннарның аарыг халдаткан суун болгаш азы-чем продуктуларың хергелээниңден таваржып турар. Саргылар, ымыраалар, сээтер, маастар болгаш өске-даа амытаннар хемирер амытаннар туляремияны халдадып ап болуп болгаш база оларны ызырышкынырың дамчыштыр туляремия кижилерге база халдап болуп. Туляремиядан аараан күскелер бар көдээ черлерге тараа ажаалгазыңа ажыдап, тараа бастырар, сизен бөлүп, сарааттап турар үеде довурак-доозуң тыңаңыңдан кижилер аарып болуп. Күскелериниң ыттарың, моортайларың азы куштарың сегги илереп тыңаңыңа ол дугайың медицина ажылдакчыларыңа до-дорваң дыналары чугула болгаш оларның айтышкыны-биле туляремия деп аарыгта удур тарышкының организастаар. Хемирер амытаннар продуктларың камгалаар, куду-тарның аксын дуглагыг тургузунар, бүгү-ле арга-хемчеглерин хергелеп тургаш, хемирер амытаннар чок кылынар, туляремияга удур тарышкыны чорудунар. Ол болза силерниң база силерниң уругларың оң айыылдыг аарыгдан баш удур камгалаар.

Тыва областың санитар чырыдышкы бажыны.